

YOLSUZLUKLA MÜCADELEDE MEDYANIN ROLÜ*

Dr.Yusuf Pustu†

GİRİŞ

Günümüze kadar yolsuzlukla mücadelede ağırlıklı olarak “devlet-baskın” bir yaklaşım ve uygulama esas olmuştur. Yolsuzluğun, rüşvetin ve kayırmanın gerçekleştiği bürokrasi, aynı zamanda bunlarla mücadele etmek için görevlendirilmiştir. Yolsuzlukla mücadelede bürokrasi–dışı toplumsal aktörler ve kurumlar pasif kalmış, devrede olmamış, bunların katkısı ve desteği istenilmemiş ya da aranmamıştır. (Berkman,2010:83). Diğer taraftan ülkemizde yakın zamanlara kadar devlet kurumunun başatlığı ve de sivil örgütlenmenin cılızlığı ve güçsüzlüğü nedeniyle “devlet egemen yapılanma” esas olmuş, kişiler, gruplar, sivil kuruluşlar, medya, iş dünyası ve hatta ticaret ve meslek odaları özerklikten uzak olmuş, devlete ve bürokrasiye bağımlı kalmışlardır (Berkman,2010:85).

Günümüzde devlet anlayışında yaşanan değişimlere bağlı olarak kamu yönetimi ve bürokrasi artık devleti gözetmek kadar, paydaşları da gözetmek ve işlemleri hakkında bilgi ve hesap vererek saydam bir yapı olmak durumundadır. Bu bağlamda yolsuzlukla mücadelede devlet merkezli yaklaşıma ek olarak, devlet ve bürokrasi dışı sivil ve gönüllü kuruluşlar ve paydaşlar gibi toplumsal aktörlerin ve kurumların devreye sokulması ve katkılarının alınması söz konusudur. Diğer bir deyişle, yolsuzlukla mücadelede farklı bir strateji geliştirilmeli ve azami ölçüde toplumu ve paydaşları (ilgili tarafları) etkili kılacak yeni katılım mekanizmaları ve süreçleri oluşturulmalıdır (Berkman,2010:87-88). Bu mekanizmalar içerisinde en önemli unsur medyanın yolsuzlukla mücadeledeki etkinliğidir. Yolsuzluklara karşı kamuoyu oluşturma, yolsuzlukları ortaya çıkarma, sorumluların cezalandırılmasına destek olma ve kamusal faaliyetlere açıklık sağlama gibi alanlarda medyanın katkısı söz konusu olmaktadır.

Medya bireylerin bilgi, kanaat, tutum, duygu ve davranışları üzerinde büyük oranda bir etkileme gücüne sahiptir. Yalnızca bireyler değil, onların yanı sıra toplumsal gruplar, organizasyonlar, kurumlar, kısacası bütün toplum ve kültür medyanın gücünün etkileme alanının sınırları içindedir. Dolayısıyla yolsuzlukla mücadelede medyanın önemli bir yeri vardır. Ancak yolsuzlukla mücadelede günümüzde en önemli sorunlardan biri medyanın yozlaşmasıdır. Yozlaşmış bir medya hem yolsuzlukların kaynağı hem de yolsuzluklarla mücadele bakımından önemli eksikliklerden biridir.

YOLSUZLUKLA MÜCADELE VE MEDYA

Yolsuzluğun yerleştiği kamu kurumlarının ve kamu görevlilerinin teshir edilmesi, yolsuzluk nedenlerinin ortaya konulması, yolsuzluk eylemlerinin belirlenmesi, çözüm önerilerinin tespit edilmesi, medya gücüyle yolsuzluğa karşı çeşitli yaptırımlar uygulamaya konması, medyanın yolsuzluğa karşı doğrudan mücadele süreç veya faaliyetleri olarak tanımlanabilir(Tataroğlu, 2006: 306).

Yolsuzluğa karşı kamuoyu oluşturulması yolsuzluğun önlenmesinde ve yolsuzlukla mücadelede en etkili yöntemlerden biridir. Yolsuzluğa karşı kamuoyu, toplumsal kınama ve baskı ortamı oluşmuş ise, toplum ve birey bazında yolsuzluğa bulaşma oranı önemli oranda azalacaktır. Bireyler yolsuzluğa bulaşmaktan çekinecekleri gibi yolsuzluğa bulaşanları da kınayacaktır. Yasal düzenlemelerin toplumsal kurallar ve davranış kalıpları ile desteklenmesi yolsuzluğa karşı mücadelede en önemli adımlardan biri olacaktır. Bu kapsamda siyasetçiler olumlu davranış modelleri oluşturarak bireysel planda ya da toplu olarak etik davranışı

* Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir’de düzenlenen ‘Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi’ nde bildiri olarak sunulmuştur.

† Dr. Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ypustu@yahoo.com

destekleyebilirler. Etik davranışın arzulanırlığını ve gerçekleştirilebilirliğini göstererek kamuoyunun güvenilirliğini arttırabilirler. Dolayısıyla yolsuzluklar ve yolsuzluğa karşı kamuoyunda toplumsal bir kınama ve baskı ortamı oluşturulabilirse, kamu görevlilerinin yolsuzluk yapma eğilimleri azalacak, yolsuzluk yapanlar çeşitli biçimlerde uyarılacak ya da kınanacaktır.

Yolsuzlukla mücadele de kamuoyu katılımının sağlanması amacıyla, kamuoyu bilinçlendirilmelidir. Yolsuzluklara karşı yürütülecek kampanyalar ile kamuoyu bilinçlendirilebilir. Bu amaçla basın ve kitle iletişim araçlarından yararlanılabilir (TEPAV, 2006:122). Yolsuzlukla mücadelede medyanın temel işlevi kamuoyunun bilinçlendirilmesi ve yolsuzluk olaylarının ortaya çıkarılmasıdır. Ancak bu noktada nesnellik ve tarafsızlık kilit önemdedir. Medyanın tarafsız ve nesnel olabilmesi için çıkar çevreleri ile ilişkisinin bulunmaması gerekmektedir. Bu nedenle çıkar grupları ile medya ilişkisinin yasalarla düzenlenmesi ve uygulamanın etkin bir şekilde denetlenmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle medya kuruluşlarının sahiplerinin başka ticari alanlarda faaliyet göstermesi ya da faaliyet gösterenlerle çıkar birlikteliği kurması önlenmelidir. Medya yolsuzluk ile mücadelede doğrudan ve dolaylı rol oynayan bir araç işlevi görür.

Yolsuzluk ve yolsuzlukla mücadeleyi güçleştiren bir unsur, ülkelerin ve toplumların bu konudaki kötü şöhreti ve sabıkasıdır. Bu durum yolsuzlukla mücadele azmini ve başarıya ulaşma imkânını sınırlamaktadır. Yolsuzluk bir topluma bulaştıktan sonra, o toplumda kalıcı hale gelmesi kolaylaşmaktadır. Bu nedenle yolsuzluğa mücadelede sürekli ve ısrarla uygulanan politikalar ile çözüme ulaşmak mümkündür (Çelen, 2007:245). Bu amaçla kamuoyunun desteğinin sağlanması oldukça önemlidir. Kamuoyu desteği sağlanmadan yolsuzluğa etkili mücadele etmek zordur. Kamuoyu desteğinin sağlanmasının yanında yolsuzluk ile mücadele eden kurumların elde ettikleri bulguların kamuya yayılması medya aracılığıyla mümkündür. Kamu kurumlarında gerçekleşen yolsuzluk eylemlerini haber yapmak, ilgili yolsuzluklar hakkında resmi soruşturma başlatılmasına yol açabilir. Bu şekilde hem bu kurumların toplumsal prestijleri ve destekleri artar, meşrulukları güçlenmiş olur hem de yozlaşmış siyasilerin rahatı kaçırılmış olur (Tataroğlu, 2006: 306).

Yönetimin denetlenmesinde en etkili yöntemlerden biri, denetimlerin yönetilenler aracılığı ile veya bizzat gerçekleştirilmesidir. Bu ise, geleneksel yapı ve anlayışlardan uzaklaşarak, yönetime katılma ve yönetimin temsil niteliğinin artırılmasına bağlıdır. Katılımın en önemli ayaklarından bir olan siyasal katılma, siyasi partilere üyelik ve örgütlenme önündeki engeller kaldırılarak sağlanabilir. Bunun yanında katılmayı sürekli ve canlı tutmak amacıyla, halkın soru, talep, düşünce ve önerilerini dikkate alacak ve değerlendirecek mekanizmalar oluşturulmalıdır. Bu mekanizmaların en önemlilerinden biri medyadır. Yönetimin denetlenmesi bakımından medyanın, halktan bireylere hüsrانlarını dile getirebilmelerini sağlayarak, isteklerini yönetimin dikkatine sunarak, geleceklerine dair çeşitli gelişmelerden haberdar ederek ve halkın vekillerinin yolsuzluklarını ve sorumsuz davranışlarını teşhir ederek halka hizmet etmesi beklenir.

Kamu yönetimindeki yozlaşmanın ortaya çıkarılması oldukça zordur. Bürokrasiler gizlilik içinde çalışır ve kol kırılır yen içinde kalır anlayışına sahiptir. Dolayısıyla yozlaşmış kamu görevlilerinin araştırılması ve teşhir edilmesi yolsuzlukla mücadele anlamında en önemli konulardan biridir. Diğer taraftan yolsuzlukla mücadele eden kamu kuruluşları çoğu zaman toplumdan yeterli desteği alamazlar, alsalar dahi yolsuzlukla mücadele uzun soluklu bir süreç olduğundan zamanla toplumun ilgisi kaybolabilir. Bu noktada yolsuzluk ile mücadele eden kuruluşlarının ve çalışmalarının desteklenmesi gerekmektedir. Zamanla yolsuzlukla mücadelede toplumsal ve kurumsal zafiyetler ortaya çıkabilir. Bu noktada medyanın yolsuzluk ile mücadele zafiyetlerini vurgulaması oldukça önemlidir.

Yolsuzlukla mücadele bağlamında medyanın en önemli katkıları arasında; yapılan haber ve araştırma faaliyetleri sonucunda kamu kurumlarınca soruşturma başlatılması, yolsuzluğa zemin yaratan bir kanun veya politikanın düzeltilmesi, yozlaşmış siyasilerin istifa etmelerinin sağlanması, bürokratların görevden alınmalarının sağlanması, bir yargısal sürecin başlatılması ve kamu denetim kurumlarının faaliyet raporlarını yayınlaması gibi süreçlere yol açması gibi yollarda yer alır (Tataroğlu, 2006: 305).

YOLSUZLUKLA MÜCADELE VE MEDYANIN SORUNLARI

Medyanın yolsuzlukla mücadelesinin önündeki en önemli engellerden biri tekelleşme ve yoğunlaşmadır. Tekelleşme-yoğunlaşma eğilimleri beraberinde aşırı rekabet ortamını da getirmektedir. Yoğun rekabet ise medyanın siyaset ile olan ilişkisinde ideal yerini ve rolünü terk edip rekabette üstün gelmek için siyaset kurumlarıyla sağlıksız ve etik açıdan sorunlu ilişkiler içine girmesine yol açmıştır. Sonuçta ise medya, kamusal yolsuzluklara karşı oynayabileceği rolü, güç kaybetmiş hatta medya bazı kamusal yolsuzluklarda aktör durumuna gelmiştir. Yoğunlaşmanın ve rekabetin etkisiyle düşük karlar ile çalışan ve bazıları zarar eden medya kuruluşları çalışanları üzerinde ücretler yoluyla da baskı kurmaktadır(Tesev,2011:99). Dolayısıyla piyasada yoğunlaşmanın artmasıyla birlikte gazetecilerin sözleşme ve örgütlenme haklarından feragat etmeye zorlanmasıdır .

Medyada mülkiyet yapısı, haber ve bilgilerin içeriğini önemli ölçüde etkilemektedir. Medyada yoğunlaşma oluşması dezenformasyona, ulusal ve manevi değerlerin yok olmasına, tüketim toplumu oluşmasına, kültürel emparyalizme neden olabilmektedir. Yoğunlaşma durumu, çoğulculuğun ve çoğulculuktan beklenen faydaların önündeki en büyük engellerden biridir. Medya ve iletişim araçlarına sahip gruplar, tekelleşmenin sağladığı güçle hem siyasal alanda etkili olmaya hem de özel sektöre yön vermeye çalışmaktadır.

Diğer taraftan değişik isimler altında medyaya yönelik kamusal teşvikler de medya-siyaset ilişkisinde önemli etkide bulunan araçlardan biri olmuştur. Enflasyon oranının yüzde 100'lerde seyrettiği yıllarda, medya sektörüne yüzde 40 faizlerle kamusal fonların sağlanması, medyanın kamudaki yolsuzluklara dair tutumunu olumsuz etkilemesi bakımından önemli riskler yaratmıştır (Tataroğlu, 2006: 327). Bu yollarla finansal olarak devlete, dolayısıyla hükümetlere bağımlı bir basın, üstelik yüksek tirajlara da ulaşamıyorsa yolsuzlukları haberleştirerek kamuoyuna sunması beklenemez (Çavdar,2010: 54).

Medyanın kamusal yolsuzlukla mücadelede engelleyici bir unsur da ilan ve reklam piyasasıdır. Basın İlan Kurumu aracılığıyla sürdürülen bu kamusal tahsis uygulaması özellikle düşük tirajlı gazeteler için daha fazla önem taşımaktadır. Yüksek tirajlı gazetelerin gelirleri içinde düşük bir payı oluşturmasına ve ilanların dağıtımında belirli kurallar bulunmasına rağmen iktisadi nitelikli kamu teşebbüslerinin verdikleri reklamlarda siyasi otoritenin etkili olması (Ekzen:1999:97) medyanın kamusal reklam gelirini arttırmak veya azaltmamak için kamuya yönelik eleştirilerinde çekingen davranması ve gereği gibi yolsuzlukla mücadele etmemesi gibi sonuçlara yol açmaktadır (Tataroğlu, 2006: 327). Bunun yanında ithal kâğıtla çıkan gazetelerin, kâğıt ithalatına getirilen ilave vergilerle yeri geldiğinde dizginlendiği durumlarda akılda tutulduğunda, gazetelerin genel yayın politikalarının hükümetçe belirlenmesi, bürokrasinin ve politikacıların karışıkları yolsuzlukların haberleştirilmesine elbette engel olacaktır (Çavdar,2010: 54-55).

Teknoloji ve içerik maliyetlerinin hızla artışı ve sürekli yenilenme ihtiyacı, medya işletmelerini büyüyememeleri hâlinde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakması neticesinde meslekten gazeteci ailelerin gazetecilikten çekilmelerine yol açmıştır. Onların yerini serbest piyasa ortamının yeni aktörleri, büyük holdingler almıştır. Dolayısıyla medya sahipleri aynı zamanda ticaret yapmakta, bu şekilde her bakımdan kamuyla sıkı etkileşim içinde yer almaktadır.

Gazetecilik dışında bir işiniz yoksa hükümetleri rahatça eleştirebilirsiniz, onlarla kavga da edebilirsiniz. Farkında olmamak mümkün değildi. Ama bir yanda konformizm, bir yanda gücün şehveti vardı... Medya açısından Türkiye'deki tek güç asker ve siyasetçi değil. Büyük şirketler de bir güç. Gazeteler onlara karşı da bağımsız olmak zorundalar(Dinç Bilgin-Çavdar,2010: 54-55). Medya, siyaset ve ticaret üçgeninde gazetecilerde de patronun işinin lehinde yazmak gibi bir refleks oluşmaktadır.

Gazeteci çeşitli sebeplerle yolsuzluğu, kirli çıkınları ortaya çıkmış politikacı, bürokrat ya da iş adamlarının hatta sıradan insanların olanca geçmişlerini araştırıp onları tıpkı "bir ahlak polisimişçesine" kamuoyu nezdinde hapsedip yargılıyor ama çoğu zaman yolsuzlukları ortaya çıkartan o olmuyor. Medya mensupları çoğu zaman mahkemenin ya da polisin zaten peşine düştüğü haber nesnelere kovalamakla yetiniyor (Çavdar,2010: 59).

YOLSUZLUKLA MÜCADELEDE MEDYANIN ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI

Medya üzerinde kamu mülkiyeti dünyada yaygın olarak gözlenen bir durumdur ve bu olgu medyanın bağımsızlığını kısıtlamaktadır (Tataroğlu, 2006: 314). Kamu mülkiyetinin yanında medya sahipliğinin belli grupların elinde yoğunlaşması medya sektöründe tarafsızlığı ve nesnellığı engelleyen en önemli özelliktir. Bu bakımdan medyanın yolsuzlukla mücadelede etkinliği için öncelikle sektörde kamu mülkiyetinin olmaması, yoğunlaşma ve tekelleşmenin önlenmesine yönelik düzenlemelerin yapılması gerekir.

Özellikle yolsuzluğun yaygınlaşmış olduğu ülkelerde bağımsız gazeteciler yolsuzluk haberlerini çoğu zaman yaşamlarını tehlikeye atarak yayınlarlar. Yolsuzluk ile ilgili haberlerin ardından gazetecilerin, tehdit, yıldırma, hapse atma ve öldürülme olayları azımsanmayacak sıklıkta. (Tataroğlu, 2006: 315). Yolsuzluk haberleri ile ilgili medya çalışanları hem kamu gücü karşısında hem de ticari ve kamusal bağlantıları bulunan işvereni karşısında korumasız durumdadır.

Hükümetler genellikle kendilerini iyi gösterecek haberlerin kamuoyuna ulaşmasında zorluk çıkarmazlar. Sorun, tersi durumlarda ortaya çıkar. Hükümetler ve bürokratlar kendilerini sıkıntıya sokacak bilgileri saklamaya çalışırlar. Eğer kamuya bilgi açıklanması yükümlülük olarak tanımlandıysa, bu durumda açıklanması esnasında mümkün olduğunca engelleyici şekilde davranırlar (Tataroğlu, 2006: 1998: 34). Gizlilik veya bilgi saklama, bürokrasinin en önemli güç kaynaklarından biridir. Yolsuzlukla mücadelede en önemli engellerden biri bürokrasinin gizlilik içinde çalışması ve arkasına sığındığı devlet sırrı kavramıdır. Medyanın bilgiye ulaşma imkânları oranında yolsuzlukla mücadelede başarı sağlanabilir. Bilgi verme konusundaki kısıtlamaları kaldırmaya yönelik düzenlemeler, karar alma süreçlerine basın ve kamunun katılmasına olanak sağlar ve takdir yetkisinin kullanımı daha kolay değerlendirilebilir. Bunun için bilgiye ulaşabilme hakkının anayasal güvence altına alınması gerekir.

Kamu görevlilerinin halka karşı sorumluluklarının izlenmesi büyük ölçüde medya vasıtasıyla gerçekleştiğinden, medyanın kendisi de kamuya karşı sorumlu olmak durumundadır. Bu bağlamda medya sorumluluğu, halka ve devlete karşı kendi eylemlerinden dolayı hesap verebilmeyi ifade eder. Medya sorumluluğu aynı zamanda gazetecilerin yazdıkları, yayınladıkları ve gösterdiklerinin, anayasada medya için öngörülen roldeki gibi demokrasiyi koruyucu, kollayıcı ve destekleyici olması konusunda bir farkındalık anlamına da gelir(Tataroğlu, 2006: 319). Medyanın sorumluluğu yönetilenlere doğru ve tarafsız bilgi verme konusunda kendini hissettirir. Bu bakımdan kamusal bir görevi olan medyanın sorumluluğu; kamuya, işverenine ve diğer medya kuruluşlarına karşı değil doğrudan halka karşı olmalıdır.

Medya sorumluluğunu sağlayan en önemli bileşenlerden biri basın özgürlüğüdür. Basın yalnızca özgür olduğunda güvenilir ve sorumlu gazetecilik yapabilir. Özgür basın, etkin bir parlamento ve bağımsız bir yargı ile birlikte iyi bir yönetim için temel şartları oluşturur. Yolsuzlukla mücadelede medyanın ikili rolü vardır; ilki yolsuzluk hakkında kamusal bilincin geliştirilmesi, ikincisi ise etik ve profesyonel anlamda yolsuzluk olaylarının araştırılması ve yayınlanmasıdır (Tataroğlu, 2006: 320). Bu görevlerin yerine getirilebilmesi için basın özgürlüğünün sağlanması çok önemlidir.

Basın kurumları üzerinde devlet tekelinin olmaması, özel girişimcilerin yeterince sektörde yer almaları ve sağlıklı bir rekabet ortamının yaratılması, basın özgürlüğünün sağlanmasında önemli gelişme sağlar. Kanunlarda yer alan basın özgürlüğü, yargının desteğini ve koruyucu müeyyidesini gerektirir. Bağımsız ve tarafsız bir yargı, basın özgürlüğünün koruyucusudur. Basın özgürlüğünün en önemli ayaklarından biri medya çalışanlarının güvenceli özlük haklarıdır. Basın özgürlüğünün sağlanması konusunda basın konseyleri önemli rol oynar. Genellikle basın konseylerinin etkin ve başarılı olduklarını söylemek mümkün olmasa da, bu kurumlar kamunun medyadan şikâyetçi olabilecekleri ve basın kuruluşlarının hataları ve kusurları karşısında etkili ceza verebilecek bir kurum olarak ortaya çıkmaktadırlar. Basın konseyleri siyaseten tarafsız, partiler üstü ve dürüstlüğüne güvenilir kişiler tarafından yönetilmelidir. (Tataroğlu, 2006: 323)

Basın özgürlüğünü sağlayacak en etkili yöntem, basının kendi içinde özenli kararlar ve düzenlemeler yapabilmesidir. Medya çalışanlarının öz-disiplini ve bilinçli olmaları ve meslek üyelerinin etik kuralları, medya sorumluluğunun temel unsurlarındandır. Medyanın kendi kendine etik açıdan çeki düzen verme işlevi, onların sorumlu ve özgür bir basını yaratma yolunda kendi kurallarını ve ilkelerini belirleme zorunluluğunu yaratır.

SONUÇ

Sivil toplum ve medya, kamu görevlilerinin dürüst davranış sergilemelerine etki edecek unsurlar arasında yer almaktadır. İdarenin kontrolü dışında sivil toplum ve medya tarafından yapılacak tespitler de kamu görevlilerinin davranışlarına dikkat ederek etik dışı davranışta bulunmalarını frenleyici rol oynayacaktır.

Günümüzde yolsuzlukla mücadelede, yolsuzluğun ortaya çıkma olasılığını artırmak en etkili çözümlerden biridir. Bu bakımdan medya ve medyanın bağımsızlığı oldukça önemlidir. Medya sektöründe bağımsız ve sorumlu basın anlayışının gelişmesi; çoğulcu toplumun sağladığı zemin üzerinde yolsuzlukların daha kolay kontrol altına alınması, toplumun yolsuzluk sorununa ilgisinin artması ve siyasilerde sorumluluk duygusunun geliştirilmesi gibi olumlu sonuçlar sağlar. Medya yolsuzluklar hakkında toplumsal bilincin geliştirilmesi ve yolsuzluk olaylarının araştırılması, ortaya çıkarılması ve yayınlanması konusunda önemli rollere sahiptir. Yozlaşmış memurların ifşa edilmesi, resmi kurumların soruşturma başlatmaya zorlanması, parlamentonun yolsuzluk soruşturmaları ve yasama faaliyetlerinin desteklenmesi, yolsuzluğa imkan sağlayacak yasal boşluk ve çakışmaların deşifre edilmesi gibi faaliyetler, yolsuzlukla mücadelede medyanın sağladığı katkılar arasında sayılabilir.

Bu nedenle medya sektörünün düzenlenip denetlenmesi ve medya sektöründe yaşanan hızlı sermaye birleşimiyle oluşan yoğunlaşmaya karşı önlem alınması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda medya çapraz sahiplik sınırlaması gündeme getirilebilir. Başka sektörlerde faaliyet gösteren kuruluşun medya sektörüne girmesine izin verilmez ya da sınırlandırılır. Diğer taraftan medya şirketlerine kamu ihalelerine katılma yasağı getirilebilir. Özellikle ihaleler konusunda da tam şeffaflığın sağlanamadığı ülkemizde medya gibi hassas bir alanda faaliyet gösteren şirketlerin ihalelere katılması uygun olmaz. Böylece medya sektörü diğer kazançlar için bir araç olarak kullanılmaz.

KAYNAKÇA

- BERKMAN, Ümit (2010), “Yolsuzlukla Mücadelede Yeni Strateji Arayışı: Devlet Merkezli Yaklaşımdan Toplum ve Paydaş Merkezli Stratejiye Yöneliş” İş Ahlakı Dergisi, Kasım 2010, Cilt 3, Sayı 6
- ÇAVDAR, Ayşe (2010) Medya Neden Yolsuzlukla Mücadele Edemez?, İş Ahlakı Dergisi, Kasım 2010, Cilt 3, Sayı 6
- ÇELEN, Mustafa (2007) Yolsuzluk Ekonomisi, İstanbul SMMMO Yayınları, İstanbul
- EKZEN, Nazif (1999) “Medya ve Ekonomi: Türk Basın Endüstrisinde Yoğunlaşma-Toplulaşma Tekelleşme Yapısı (1965-1995)”, Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar (Ed:Korkmaz Alemdar), Afa Yayınları, İstanbul
- ROBINSON, Mark (1998) Corruption and Development: An Introduction, The European Journal of Development Research, Volume 10, No 1
- ROSE-ROSE-ACKERMAN, Susan Rose (1999) Corruption and Government: Causes, Consequences and Reform, Cambridge University Press, Cambridge
- TATAROĞLU, Muhittin (2006) “Yozlaşma ile Mücadelede Medyanın Doğrudan ve Dolaylı Rolü”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2006-1, Sayı 12
- TEPAV (2006) Yolsuzlukla Mücadele: TBMM Raporu “Bir Olgu Olarak Yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri”, Ankara
- TESEV (2011) Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası: Sektör Analizi, Tesev Yayınları, İstanbul
- TÜSİAD (2005) Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik, Cilt II, İstanbul
- TÜSİAD-OECD (2003) Kamu Hizmetinde Etik, Genel Konular ve Uygulama, İstanbul